

Ministerie van
Welzijn,
Volksgezondheid en
Cultuur

Boekmanstichting - Bibliotheek
Harengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

90-0151

Directoraat-Generaal
Culturele Zaken

Nederlands Cultuurbeleid en Europese Eenwording

Museaal beleid

drs. R. J. Willink

Studie verricht in
opdracht van het
ministerie van Welzijn,
Volksgezondheid en Cultuur,
Directoraat-Generaal
Culturele Zaken

N E D E R L A N D S
I N S T I T U U T
V O O R K U N S T E N
M A N A G E M E N T
NIKEM | OUDEZIJDS VOORBURGWAL 193
POSTBUS 15260 | 1001 MG AMSTERDAM

INHOUD

	pag.
Inleiding	5
1 Nationale subsidieregelingen ten aanzien van musea en aanverwante instellingen	8
2 De Wet tot Behoud van Cultuurbezit	17
3 Een Europese museumkaart	23
4 De opleiding in de restauratiesector	25
5 Gevolgen voor het museumbestel	27
6 Conclusie	31

INLEIDING

In de beschrijving van de mogelijke gevolgen van de Interne Markt (in 1992 een feit) voor de Nederlandse museale regelgeving speelt het begrip 'integratie' een rol van betekenis. Het is niet een begrip dat per definitie een negatieve of positieve inhoud heeft. Europa biedt, zoals uit dit onderzoek zal blijken, op veel gebieden zowel kansen als bedreigingen. Maar wat zuivere kansen en zuivere bedreigingen zijn, is nog onduidelijk.

Met het wegvallen van de grenzen tussen de lidstaten van de Europese Gemeenschap zal, zoals bekend, een vrij verkeer kunnen ontstaan van goederen (volgens artikel 30 van het EEG-Verdrag), diensten (volgens artikel 59) en personen (volgens artikel 32, dat voorziet in een vrije vestiging en artikel 48: vrij verkeer van werknemers).

Het Voorlichtingsbureau van de Commissie van de Europese Gemeenschappen praat alleen in dit verband over de daarmee gepaard gaande financiële voordelen voor het internationale transport- en bankwezen. Zodra het begrip 'museum' valt meent men met een zekere beslistheid dat voor deze sector wezenlijke gevolgen zullen uitblijven. Europa '92 zou alleen financiële belemmeringen uit de weg ruimen, waarmee het economische verkeer 'ontstoord' wordt. De museaal deskundige in het hoofdkantoor te Brussel meent dat Europa '92 de musea geen windeieren zal leggen. Het wegvallen van de grenzen zorgt voor een groeiend toeristisch verkeer.

Onder andere blijkt de aanwezigheid van een deskundige inzake de musea en één inzake de cultuurwetgevingen is de gedachtenvorming vanuit deze Commissie over het ook in de museale sector op Europees niveau te regelen en te exploiteren cultureel erfgoed op gang gebracht.

In diverse Bulletins is in vrij felle bewoordingen al het een en ander erover gezegd.

In dit onderzoek naar de gevolgen van Europa '92 voor de museale regelgeving zijn deze in beleidsstukken genoemde zaken meegenomen. Musea behoren, evenals de hele sector cultuur, tot de terreinen waarvoor niet

expliciet regels in het EEG-Verdrag zijn opgesteld. Toch kunnen ze onder de werkingssfeer van het Verdrag vallen, zodra er economische gevolgen aan hun activiteiten zijn verbonden. In dit verband kan gewezen worden op arresten van het Europese Hof, die betrekking hebben op analoge terreinen als sport en onderwijs (1). De huidige bij het Rijk, in casu het Ministerie van WVC, ontplooiende initiatieven om de haalbaarheid van de verzelfstandiging van de rijksmusea- en -diensten na te gaan en als het mogelijk is uit te testen, duiden erop dat musea steeds meer een op zichzelf staande economische eenheid gaan worden, en derhalve een onderneming in de zin van artikel 85 van het EEG-Verdrag, metzoals verderop aangegeven - alle consequenties van dien. Het artistieke of culturele bezit, al of niet in handen van een overheid, wordt in dat geval door het museumbedrijf geëxploiteerd.

De mogelijke gevolgen van het EEG-Verdrag voor het museale terrein en zijn regelgeving zullen ook in dit onderzoek worden beschreven aan de hand van enkele arresten, die voor deze sector een mogelijke precedentwerking kunnen hebben. Cultuurarresten zijn zeldzaam en de aanwezige arresten zijn, zoals het interimrapport 'Interne Markt en Cultuurbeleid' van de RU Utrecht uit februari 1989 meedeelt, nogal 'evasief geformuleerd'. Het blijft daarom een juridische stijloefening of gewoonweg gissen of en in hoeverre de sector cultuur, en in het bijzonder de musea, onder de werking van het bewust Verdrag zal gaan vallen.

De beschrijving van mogelijke gevolgen wordt ook bemoeilijkt door het nog niet voorhanden zijn van een duidelijk omschreven EG-beleid. Alleen op bepaalde specifieke terreinen zoals film, media en monumentenzorg, heeft zich op Europees niveau iets voltrokken.

In dit onderzoek zal een overzicht worden gegeven van in Nederland op nationaal niveau toegepaste regelgevingen die in het kader van Europa '92 relevant kunnen zijn. Voor zover andere, lagere, overheden regelingen op dit terrein uitvoeren wordt verwezen naar artikel 5 EEG-Verdrag, waarin wordt gesteld dat ook lokale en regionale autoriteiten vallen onder het begrip lidstaat, zodat ook zij de verschillende bepalingen van het EG-recht moeten naleven en toepassen. Indien een bepaald be-

leidsonderdeel is gedecentraliseerd dient de centrale overheid te controleren of de gedecentraliseerde organen hun Gemeenschapsverplichtingen wel nakomen.

Na de bespreking van elke regeling zullen in dit verband relevante artikelen uit het EEG-Verdrag, bestaande jurisprudentie en de voorstellen door de Commissie van de Europese Gemeenschappen gedaan worden bekeken op hun eventuele consequenties. Eveneens zal worden geanticipeerd op mogelijke reacties van het hele mensele veld ten aanzien van de Interne Markt.

Tot slot zal in geval van een mogelijke integratie van nationale en Europese zaken getracht worden aan te geven op welke wijze het nationale beleid zou kunnen worden beïnvloed, belemmerd of zijn voordeel zou kunnen doen met de integratie. Dit onderzoek kan op deze wijze een strategie mogelijk maken waarmee alert kan worden gereageerd op Europa '92.

1 NATIONALE SUBSIDIEREGELINGEN TEN AANZIEN VAN MUSEA EN AANVERWANTE INSTELLINGEN

Hoewel de Minister van Cultuur primair verantwoordelijk is voor de eigen rijksmusea, zal hij waar mogelijk en onder bepaalde voorwaarden ook andere Nederlandse musea ongeacht hun bestuursvorm en ongeacht wie hun exploitatie financiert ondersteunen.

Eén van de mogelijkheden daartoe is het verstrekken van incidentele subsidies. Voor deze subsidies is in 1989 een bedrag van f 3,3 miljoen beschikbaar. De beoogde verdeling van dit bedrag is als volgt:

- a f 700.000,- voor activiteiten de zorg van de collecties betreffende; voor de kosten van conservering en restauratie van verzamelingen en voorwerpen, die als wezenlijke bestanddelen van het nationale erfgoed mogen worden beschouwd, kan een rijksbijdrage worden verkregen;
- b f 400.000,- voor deskundigheidsbevordering, in de eerste plaats betreffende de na- en bijscholing van museummedewerkers, in het verlengde daarvan cursussen, symposia, automatiseringsinstructies e.d.;
- c f 500.000,- ter bevordering van een gespreid aanbod van moderne kunst; om landelijk meer bekendheid te geven aan moderne kunst kunnen musea, beschikkend over een collectie en deskundigheid op dit gebied, een subsidie krijgen voor tentoonstellingen;
- d f 1.700.000,- voor activiteiten op het publiek gericht; een rijksbijdrage kan worden verkregen in de kosten van activiteiten, die de presentatie of de toegankelijkheid van de collectie verbeteren of die het bezoek aan de musea bevorderen.

ad a

De bestaande jurisprudentie van het EG-recht heeft betrekking op grenssituaties, waar de nationale en de EG-argumenten met elkaar worden geconfronteerd. Veel artikelen uit het EEG-Verdrag hebben een rechtstreekse werking. Particulieren kunnen op grond van deze artikelen een beroep doen bij de nationale rechter, wanneer zij vinden dat een nationale regeling in strijd is met het Gemeenschapsrecht. In geval van de restauratiesubsidies is de mogelijkheid van een rechtstreekse werking

van het EG-recht zeker aanwezig. Tot nu toe zijn deze subsidies toegekend aan de volgende Nederlandse instellingen: niet-rijksmusea en instellingen met een semi-particuliere rechtsvorm, d.w.z. stichtingen, kerken, hofjes, e.d. De voorwerpen, in de behandeling waarvan een subsidie wordt aangevraagd, dienen zowel een aanzienlijke kunst- of cultuurhistorische waarde te vertegenwoordigen, gemeten naar het cultureel erfgoed van een nationaal niveau, als in een slechte conditie te verkeren. De subsidie wordt verleend op basis van een overeengekomen bedrag, genoemd in een offerte van een naar de mening van de Rijksdienst Beeldende Kunst, die in deze pre-adviezen verstrekt, deskundige restaurator.

Kan met de totstandkoming van de Interne Markt nog worden vastgehouden aan de Nederlandse status van de eigenaar als voorwaarde voor de aanvraag? De jurisprudentie betreffende het vrije verkeer van diensten (artikel 59 EEG-Verdrag) en de mate waarin steunmaatregelen discriminerend mogen zijn (artikel 92 EEG-Verdrag) - op deze punten zou immers het Verdrag ten aanzien van de subsidieverlening in werking kunnen gaan treden - rept niet van een situatie, waarin een instelling uit een andere lidstaat aanspraak maakt op gelden van een overheid van een andere lidstaat. Wat betreft de steunmaatregelen: omdat dit subsidiebeleid uitdrukkelijk het behoud van het nationale erfgoed dient te ondersteunen zou ook een subsidie ten behoeve van de restauratie van voorwerpen uit een andere lidstaat terecht geweigerd kunnen worden.

Wat betreft het vrije verkeer van diensten: de bepalingen van artikel 59 brengen de opheffing mee van alle discriminaties jegens degene die diensten verricht op grond van zijn nationaliteit of de omstandigheid dat hij is gevestigd in een andere lidstaat dan die waar de dienst moet worden verricht.

De drie categorieën dienstverrichtingen zijn:

- 1 Diensten die geleverd kunnen worden als de dienstverlener zich verplaatst naar de locatie van de consument (de persoon voor wie de dienst wordt verricht).
- 2 Diensten waarvoor de consument zich naar het land van de dienstverlener verplaatst.

3 Diensten waarvoor de dienstverlener noch de persoon voor wie de dienst wordt verricht zich hoeven te verplaatsen (2).

Kunnen alle drie betrekking hebben op diensten die een restaurator in een andere lidstaat aanbiedt ten behoeve van de restauratie van een voorwerp dat zich in Nederland bevindt? In geval van de laatste categorie zal bijvoorbeeld een restaurator op grond van het EEG-Verdrag in de BRD in aanmerking kunnen komen voor een opdracht vanwege het Ministerie van WVC op voorwerp X te restaureren. De kwaliteit van de betreffende restaurator zal echter doorslaggevend blijven voor de opdrachtverlening. Gezien de bijzondere aard van een restauratie is het denkbaar dat de betreffende restaurator, indien hij over een niet in Nederland aanwezige deskundigheid beschikt, een opdracht verkrijgt. Geconstateerd mag worden dat de in Nederland aanwezige deskundigheid de laatste jaren is toegenomen. Het recht van een restaurator om in aanmerking te komen voor een opdrachtverlening bestaat, maar in de praktijk zijn hier in Nederland uitgevoerde beleidsafwegingen bepalend voor een opdracht. Mocht de restaurator zich tijdelijk in Nederland bevinden (categorie 1) dan zal zijn offerte aan dezelfde voorwaarden worden onderworpen. Is de deskundigheid van een lidstaat-restaurator zo bijzonder dat inderdaad van zijn diensten dient te worden gebruik gemaakt, dan kan alleen van een positieve integratie sprake zijn: de Nederlandse deskundigheid zal er, na kennisneming van de verslaglegging, alleen maar bij winnen.

Voorstelbaar is dat een eigenaar zich (tijdelijk) in Nederland vestigt en voor het behoud of de restauratie van voorwerpen in zijn bezit een subsidie aanvraagt. Zijn voorwerpen kunnen zo eerder in een nationale context worden geplaatst en, gesteld dat ze in die context een bijzondere waarde vertegenwoordigen, voor een subsidie in aanmerking komen. In dit geval van tijdelijke vestiging in Nederland zou uitvoer van de met behulp van subsidie behandelde voorwerpen voor de hand liggend zijn. Voorstelbaar is om in de subsidievoorwaarden op te nemen dat naast vervreemding ook blijvende uitvoer van de voorwerpen in Nederland niet is toegestaan.

ad b

Ook in geval b is in de bestaande jurisprudentie niets te vinden over een geval, waarin een instelling in een andere lidstaat aanspraak maakt op gelden, die onder b genoemde activiteiten in die lidstaat mogelijk maken. Zeker voorstelbaar is dat een lidstaat bijvoorbeeld een symposium organiseert over een voor Nederland relevant en zich op nationaal niveau (een blijvend subsidie criterium!) afspelend onderwerp. Toch heeft, net zoals in categorie a het nationaal erfgoed dat zou hebben als voorwerpen in lidstaten met behulp van een Nederlands subsidie zouden moeten worden behandeld, het begrip nationaal een te rekbaar karakter gekregen en zou de afweging dat het symposium zich niet in de werkelijk nationale context afspeelt doorslaggevend kunnen zijn.

ad c

Hier geldt ook dat een jurisprudentie ontbreekt.

Omdat het gaat om een gespreid aanbod van moderne kunst, zonder onderscheid naar nationale moderne kunst, kan aan die subsidie een Europees karakter worden verleend. Een algemeen uitgangspunt bij de WVC-subsidiëring blijft echter dat de activiteiten van nationaal belang dienen te zijn. Wanneer Nederlandse moderne kunst in een lidstaat-museum wordt getoond, kan in veel gevallen van een evenement worden gesproken dat van nationaal belang is. In dit geval is over de in de betreffende subsidiefolder vermelde bepaling van toepassing dat een onderwerp of activiteit zelfs een internationale reikwijdte mag hebben.

Indien buiten Nederland geen Nederlandse kunst maar kunst uit een of meerdere lidstaten wordt getoond, zou de binding met de nationale context zijn weggevallen en daarmee aan een zwaarwegend criterium niet zijn voldaan.

ad d

Ook deze subsidie kan ruim worden geïnterpreteerd en daarmee een Europese strekking krijgen.

Het nationale belang is ook hier doorslaggevend. Het is moeilijk voorstelbaar dat het presentabel maken van een collectie in bijvoorbeeld Malmö in de Nederlandse context van nationaal belang zou zijn. Tenzij

de collectie natuurlijk zoveel binding met het Nederlandse nationale cultuurbezit heeft dat hiervan sprake is.

Concluderend kan worden gesteld dat eigenlijk alleen de artikelen, die ingaan op de vrije vestiging van personen en het vrije verkeer van diensten consequenties zouden kunnen hebben voor dit subsidiebeleid. Het Hof heeft op het terrein van de discriminatie naar nationaliteit ook een steeds meer verfijnde jurisprudentie ontwikkeld. Ten aanzien van in Nederland verblijvende of zich vestigende kunstenaars die aanspraak maken op subsidieregelingen kan deze jurisprudentie gevolgen hebben. Doorslaggevend blijft ook hier een naar kwalitatieve maatstaven gevoerd beleid.

Hierin moet ook de grondslag van de regelgeving ten aanzien van de musea, dus ook dit subsidiebeleid, worden gevonden.

De Indemniteitsregeling

De Indemniteitsregeling is eigenlijk geen subsidieregeling, maar een garantieverklaring van het rijk waarmee tentoonstellingskosten voor rijksmusea worden gereduceerd.

Het rijk kan zich, via deze regeling, geheel of gedeeltelijk garant stellen voor verlies van of schade aan voorwerpen, die in bruikleen zijn gegeven ten behoeve van een toptentoonstelling, die plaatsvindt in een rijksmuseum in Nederland.

Een considerant binnen deze regeling is wel dat de kosten van de verzekering een beletsel moeten vormen voor het laten plaatsvinden van een tentoonstelling van uitzonderlijk belang.

Hierboven werd reeds meermalen opgemerkt dat enkele subsidieregelingen bedoeld zijn om activiteiten op cultuurgebied, die van nationaal belang zijn, te ondersteunen. Ook in geval van tentoonstellingen, die onder de indemniteitsregeling vallen, geldt dit criterium als doorslaggevend.

Theoretisch is het denkbaar dat vanuit het buitenland een aanvraag, die in de Nederlandse context van uitzonderlijk belang is (of ze daardoor van nationaal belang is, is weer iets anders), aan de Nederlandse rijksoverheid wordt gericht. Dat de Nederlandse staat zich ook garant stelt voor verlies van of schade aan bruiklenen die bijvoorbeeld in

Italiaanse musea worden tentoongesteld is eveneens theoretisch denkbaar.

De discriminatie naar nationaliteit is dan wel opgeheven maar de administratieve en juridische rompslomp lijkt, ondanks het vrije verkeer van goederen en diensten, alleen maar voor beide partijen te zijn toegenomen, en weinig in het voordeel van de totstandkoming van de tentoonstelling te werken.

Een naadloos in elkaar overlopen van landelijke indenniteitsregelingen, in geval van door lidstaten reizende tentoonstellingen, lijkt beter mogelijk door het vrije verkeer van goederen. Aangezien Europa '92 een stimulans kan betekenen voor dit soort tentoonstellingen is dit een positieve ontwikkeling.

De wenselijkheid is steeds te kennen gegeven om het cultuurbeleid van de rijksoverheid, voor zover betrekking hebbend op de terreinen van WVC, een wettelijke basis te verschaffen en het verstrekken van specifieke uitkeringen uit 's Rijks kas (waartoe ook de subsidies behoren) wettelijk te regelen. Veel subsidies worden thans verstrekt zonder dat daarvoor een rechtstreekse grondslag in enig wettelijk voorschrift te vinden is. Dit tast op zichzelf de bevoegdheid om subsidies te verlenen niet aan.

Dat die bevoegdheid bestaat is onomstreden, wel zijn er verschillende theorieën over de vraag waarop die bevoegdheid gegrond is. Sommige menen dat die bevoegdheid wordt ontleend aan het bestaan van een begrotingsartikel, anderen zien de juridische basis van subsidies ontleend aan het KB van 27 juli 1950 betreffende het toekennen van subsidies, bijdragen, etc. In een aantal gevallen zijn er voorschriften gegeven aan de hand waarvan dergelijke subsidies verstrekt worden. Het betreft dan zogenaamde beleidsregels. Op deze wijze dienen ook de voorschriften en bepalingen te worden gezien, die aan de toekenning van de bovengenoemde subsidies zijn verbonden. Het zijn voorwaarden, die betrekking hebben op de bevoegdheid om subsidies te verlenen. Hoe vaster echter de basis is van de bevoegdheid om subsidies te verlenen, hoe groter het 'bestaansrecht' van harde voorwaarden is voor het verlenen van subsidies. Een wettelijke basis voor de subsidie-uitkeringen is dus met het

oog op Europa '92 alleen maar gunstig voor een nationaal beleid op het gebied van cultuur, in het bijzonder het museale cultuurbezit. Een dergelijke regelgeving zal de bestendigheid van het nationale cultuurbeleid alleen maar ten goede komen, het inzicht voor alle participanten vergroten en daarmee de rechtszekerheid bevorderen (3).

Zoals hierboven al gezegd is de kwaliteit van een betreffende collectie, voorwerp of instelling doorslaggevend voor een subsidietoekenning. Voor het bepalen van wat die kwaliteit in een concreet geval is, wordt, zoals dit op basis van deskundigheid vooral ook binnen de adviesorganen dient te gebeuren, binnen en ook over de grenzen van sectoren heengekeken naar meer algemene en ook internationale maatstaven. Of het nu gaat om televisieprogramma's, symfonie-orkesten, collectievorming of presentatie van een bepaald museum, in alle gevallen geldt dat een steeds internationaler wordende cultuursector kwaliteitsnormen mede ontleent aan internationale ontwikkelingen. Ook met het Europa van vóór '92 wordt derhalve wat het begrip 'kwaliteit' betreft in het hier in Nederland gevoerde beleid al rekening gehouden. Dat zal alleen maar sterker worden met ingang van '92.

De tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst

Anders lijkt het gesteld met het Europa van '92 en deze subsidieregeling.

Aan de tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea ligt de volgende overweging ten grondslag: "... Het is gewenst te bevorderen dat voor de weerspiegeling van de huidige ontwikkelingen op het gebied van de beeldende kunst belangrijke werken van levende Nederlandse of duurzaam in Nederland wonende en werkende beeldende kunstenaars geografisch gespreid en permanent in musea aanwezig zijn om daarmee een optimale toegankelijkheid hiervan voor het publiek tot stand te brengen en tegelijkertijd de mogelijkheid tot inkomensvorming voor beeldende kunstenaars te bevorderen".

Het feit dat alleen werk van levende Nederlandse of duurzaam in Nederland wonende en werkende beeldende kunstenaars aangekocht zou worden

kan gemakkelijk als een discriminatie naar nationaliteit worden uitgelegd. En waarom houdt de geografische spreiding van het aan te kopen werk op bij de landsgrenzen; waarom betreft de regeling geen werk van kunstenaars uit bijvoorbeeld de BRD? Een nog harder discriminerend gegeven is de tweede overweging dat tegelijkertijd de inkomensvorming voor deze kunstenaars wordt bevorderd. Dit riekt voor het Europa van '92 naar bevoordeling van nationale lidstaten door middel van een steunmaatregel. In tegenstelling tot de subsidies ten behoeve van het zo noodzakelijke behoud van het nationale erfgoed, wijst deze regeling meer op een bevoordeling van Nederlandse kunstenaars en musea.

Te vrezen valt dat deze subsidieregeling in de huidige vorm zou kunnen vallen onder het kopje 'concurrentievervalsing', als een gemeenschaps-onvriendelijke steunmaatregel en daarmee onder de bepaling van artikel 92 lid 1 EEGV, waarin wordt bepaald dat deze maatregel van één van de lidstaten verboden is.

In dit artikel wordt alleen gesproken van begunstiging van ondernemingen (zoals in de inleiding wordt gezegd zullen musea steeds meer hieronder gaan vallen), waardoor mededingingsvervalsing en ongunstige beïnvloeding van de tussenstaatse handel zou kunnen ontstaan. Het laatstgenoemde punt, de concurrentievervalsing, zou kunnen ontstaan als een lidstaat-museum ook wil deelnemen aan de aankoop van werk van levende Nederlandse kunstenaars of etc., en bemerkt dat zulks door Nederlandse musea met rijkssubsidie gebeurt.

Lid 2 van bovengenoemd artikel heeft het over de steunmaatregelen die wel verenigbaar zijn met de gemeenschappelijke markt. Alleen als de steunmaatregelen niet-selectief, zonder beleidsvrijheid voor de overheid, ten goede komen aan de ondernemingen die voldoen aan de voorwaarden voor de toepassing van de steunmaatregel, vallen zij niet onder het verbod.

In de criteria voor toepassing van de regeling wordt gewezen op de kwaliteit van de museale huisvesting en de museale collectie, en de kwaliteit van het aan te kopen kunstwerk. Elke onderneming die voldoet aan deze voorwaarden heeft automatisch recht op een basis-subsidie. Een gelijke verdeelsleutel ten aanzien van de musea die qua collectie en huisvesting onder de regeling vallen, zou derhalve, met inachtneming

van de kwaliteit van het kunstwerk, het verbod ontwijken en de opzet van de regeling niet wezenlijk aantasten. Immers de geografische spreiding blijft gewaarborgd en van een geografische spreiding van bijvoorbeeld werk van bepaalde kunstenaars, die door de dan autonome keuze van de musea in gevaar zou kunnen komen, rept de regeling niet.

2 DE WET TOT BEHOUD VAN CULTUURBEZIT

Sinds 1984 bestaat deze wet, waarin 'onmisbaarheid en onvervangbaarheid' van cultuurbezit in de ruimste zin de hoofdpijlers zijn. Wanneer voorwerpen van kunst, historie en wetenschap een belangrijke symboolwaarde hebben (ze refereren aan belangrijke personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis), een schakelfunctie (ze tonen een belangrijke fase in de ontwikkeling van de Nederlandse kunst, historie of wetenschap) en ijkwaarde (aan hun fysieke aanwezigheid is veel informatie af te lezen) dan zijn ze voor Nederland onmisbaar. In dat geval worden ze als onontbeerlijk beschouwd voor de kennis of het inzicht in de ontwikkeling van onze samenleving in de loop der tijden.

Onvervangbaar is een voorwerp, waarvan geen of nagenoeg geen andere gelijksoortige in goede staat in Nederland is.

Al deze voorwerpen of verzamelingen hoeven niet direct van Nederlandse oorsprong te zijn. Wanneer ze van buitenlandse 'komaf' zijn en belangrijke invloed binnen de Nederlandse cultuur hebben gehad en zich in Nederlands particulier bezit (een doorslaggevende voorwaarde voor de werking van de wet) bevinden, kunnen ze voorgedragen worden voor plaatsing op de lijst.

Staat een voorwerp op deze lijst dan dient de eigenaar in geval van voorgenomen verplaatsing, overdracht, verkoop in Nederland, in bruikleen geven en dergelijke hiervan melding te maken bij de minister. Zal een voorwerp buiten Nederland worden gebracht dan kan de minister toestemming weigeren. Krijgt een eigenaar uit het buitenland een bod op zijn bezit en wil hij daarop ingaan, dan dient de minister een tegenbod te doen.

Het artikel 30 van het EEG-Verdrag stelt dat 'kwantitatieve invoerbeperkingen en alle maatregelen van gelijke werking tussen de lidstaten verboden zijn.' Artikel 34 EEG-Verdrag bevat ook een verbod, maar dan voor uitvoerbeperkingen. Alleen discriminerende beperkingen vallen onder dit verbod. Ook in dit geval is het bij gebrek aan een jurisprudentie lastig om te bepalen of de Wet tot Behoud van Cultuurbezit een der-

gelijke discriminerende beperking zou kunnen vormen.

Artikel 36 EEG-Verdrag geeft echter uitzonderingen op het verbod van beide artikelen: 'De bepalingen van de artikelen 30-34 (vormen) geen beletsel voor verboden of beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van bescherming van de openbare zedelijkheid, de openbare orde, de openbare veiligheid, de gezondheid en het leven van personen, dieren of planten, het nationaal artistiek, historisch en archeologisch bezit of uit hoofde van bescherming van de industriële en commerciële eigendom. Deze verboden of beperkingen mogen echter geen middel tot willekeurige discriminatie, noch een verkapte beperking van de handel tussen de lidstaten vormen.'

Lidstaten mogen dus, alleen als het dringend noodzakelijk is, maatregelen nemen, die de handel niet meer beperken dan nodig is (= het proportionaliteitsbeginsel).

Het laatste zou strijdig kunnen zijn met het in artikel 85 gestelde: de handel mag niet nadelig worden beïnvloed.

Vermeldenswaard is hierbij de 'Cassis de Dijon' - jurisprudentie, op grond waarvan extra uitzonderingen, buiten die van artikel 36 EEG-Verdrag, zijn ontwikkeld. Deze gelden alleen maar indien de nationale regeling, die de belemmeringen vaststelt, zonder onderscheid van toepassing op produkten, afkomstig uit andere lidstaten en er geen gemeenschappelijke regeling van toepassing is. Het EEG-Verdrag laat dus, blijkens de jurisprudentie, ruimte voor nationale, beperkende uitvoerregelingen, volgens het proportionaliteitsbeginsel (= lidstaten mogen alleen als het dringend noodzakelijk is redelijke maatregelen nemen die de handel niet meer beperken dan nodig is voor het betrokken doel).

De aandacht vanuit de Europese Gemeenschap is de laatste jaren meer en meer gericht op de cultuursector. Zorgt het proportionaliteitsbeginsel aan de ene kant voor ruimte voor eigen nationale regelingen, in dit geval een uitvoerregeling, de wens om te komen tot één alles omvattende EG-regeling op dit gebied (= harmonisatie) doet hieraan afbreuk. Wordt een gemeenschappelijke regeling van toepassing verklaard, dan is het gedaan met de nationale regelingen. Geconstateerd moet echter worden dat de bestaande nationale regelingen betreffende de export van

cultuurgooederen op essentiële punten zozeer van elkaar afwijken (zie schema bijlage) dat voorlopig geen sprake kan zijn van een harmonisatie tot één Europese regeling. Nederland hanteert een wettelijke regeling waarin een aantal voorwerpen worden beschermd, maar alle andere voorwerpen in principe kunnen worden uitgevoerd. Alleen Italië en Spanje handelen op dezelfde wijze. België legt geen restricties voor uitvoer op, in Engeland, Oostenrijk en Denemarken zijn alle exporten legaal, tenzij het voorwerp in kwestie wordt gekocht door de Staat of rijksmuseum of -instellingen. In Frankrijk mag alles worden uitgevoerd na officiële toestemming (met recht op voorkoop van de Staat), hetzelfde geldt voor Noorwegen, Zweden en Duitsland.

In een werkdocument, 'Rapport sur la libre circulation des oeuvres d'art dans les pays de la Communauté' (1987), staat vermeld dat de strekking van artikel 36 EEG-Verdrag de bescherming van de nationale belangen met een extra-economische waarde is (4).

Van de extra-economische waarde is pas sprake als:

- de te beschermen voorwerpen een nationale dimensie bezitten en beantwoorden aan de volgende criteria:
 - a ze dienen zo verbonden te zijn met de geschiedenis of het leven van een land dat hun uitvoer een nationaalverlies zou betekenen;
 - b ze dienen een zodanige esthetische waarde te bezitten dat door hun uitvoer het artistieke erfgoed in waarde zou verminderen;
 - c ze dienen zelf zo'n waarde te bezitten of te geven aan een verzameling dat uitvoer een substantiële vermindering van de verzameling betekent;
 - d ze dienen een onschatbare betekenis voor de wetenschap of de kennis van een periode uit de kunst of de geschiedenis te vertegenwoordigen.

En:

- 1 Het werk van levende contemporaine kunstenaars zou niet onder de uitzondering van artikel 36 vallen.
- 2 Cultuurgooederen met een waarde minder dan 50.000 Ecu (= ± f 125.000,-) zouden niet voor bescherming in aanmerking komen.

3 Een kunstwerk dat minder dan 100 jaar geleden vanuit een andere lidstaat is ingevoerd dient niet beschermd te worden in de staat die het heeft geïmporteerd, aangezien het tot het erfgoed van een andere lidstaat behoort.

Met betrekking tot de onder a tot en met d genoemde punten kan worden gesteld dat deze min of meer (de esthetische waarde = b komt bijvoorbeeld niet als een apart te beschermen waarde in de Wet tot Behoud van Cultuurbezit voor) overeenkomen met wat in de Wet tot Behoud van Cultuurbezit is opgenomen.

Punt 1 wordt hier als een uitzondering in de wet genoemd, punt 2 kan eigenlijk strijdig zijn met het onder a tot en met d gestelde, waarin juist financiële waarden niet worden genoemd. Voorstelbaar is dat veel voorwerpen, in ieder geval in onze Wet tot Behoud van Cultuurbezit, zeker geen waarde van meer dan f 125.000,- vertegenwoordigen, maar een meer abstracte symbolische waarde voor Nederland, waarover de punten a tot en met d nu juist handelen (a tot en met d is op dit punt incongruent met het in 1 tot en met 3 gestelde).

Punt 3 zou voor Nederland, maar ook internationaal verregaande consequenties hebben voor het 'repatriëren' van cultuurgoed. In Nederland geldt een veel kortere termijn. Hiermee kan Nederland net niet het oxaal uit 's-Hertogenbosch weer terugkopen, maar andere zaken wel.

Los van dit wetsdocument wordt in Bulletins van de Commissie van de Europese Gemeenschappen alleen gesproken over de noodzaak om criteria vast te leggen waarop de lidstaten zich zouden baseren om de nationale 'kostbaarheden' vast te stellen die van kunstzinnige, historische of archeologische waarde zijn (artikel 36 EEG-Verdrag) en de toepassing van procedures, die de bescherming van deze zaken mogelijk maken. Maar dan wel in een geharmoniseerde versie.

Vastgesteld kan worden dat de in Nederland in de Wet Bescherming Cultuurgoed toegepaste criteria niet strijdig zijn met de opzet en strekking van de hierboven genoemde criteria, die op Europees niveau moeten worden ontwikkeld. Het door de Europese Commissie gewenste beleid dient, zo wordt gesteld, niet anders dan aanvullend te zijn. Allereerst

zal op Europees niveau de Europese wensen ten aanzien van het culturele erfgoed worden opgesteld. Hierna zullen concrete voorstellen terzake worden ingediend bij de desbetreffende nationale autoriteiten en de Raad van Europa.

Ten aanzien van het vrije verkeer van goederen is de Overeenkomst van kracht inzake de invoer van voorwerpen van opvoedkundige, wetenschappelijke of culturele aard (New York, 1 maart 1977). Het Protocol van deze Overeenkomst geeft een actuele uitwerking van de principes waarop de Conventie van Florence (1950) is gebaseerd, een, in de New Yorkse conventie als effectief beschouwd, instrument voor het verlagen van de douanebarrières en andere economische restricties, die de uitwisseling van ideeën en kennis beletten. Nieuwe vormen van technieken, als informatie- en kennisdragers, worden van importrestricties gevrijwaard.

Met betrekking tot de voorwerpen waarover wij in dit verband spreken (roerende voorwerpen van bijzonder cultureel belang) geldt dat deze overeenkomst uitgaat van het in de Unesco-Conventie uit 1970 en 1972 gestelde: respectievelijk inzake de onwettige import, export, het overgaan van het eigenaarschap van voorwerpen en de bescherming van het mondiale culturele en natuurlijke erfgoed.

Door het van kracht worden van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit kan de Unesco-overeenkomst (dit zal binnenkort gebeuren) door Nederland worden geratificeerd. Meer dan aanbevelingen kan de Unesco-overeenkomst echter niet geven.

De New Yorkse Overeenkomst (en die van Florence van daarvóór) heeft eigenlijk alleen betrekking op de belemmering van de vrije import van goederen. Over restricties ten aanzien van de export van uit cultureel oogpunt belangrijke voorwerpen wordt niet uitgeweid. Merkwaaardig genoeg kan men dan beter te rade gaan bij het EEG-Verdrag, dat zulks explicieter vermeldt als een door een lidstaat te beschermen bezit.

Duidelijk is wat dit betreft het Arrest van het Hof van 10 december 1968 (zaak 7-68, Commissie van de Europese Gemeenschappen tegen Italiaanse Republiek). Dit bepaalt dat goederen van artistiek of historisch belang aan de regels van de gemeenschappelijke markt zijn onderworpen, tenzij het Verdrag nadrukkelijk anders bepaalt. En over dat laatste

praten wij in dit verband. Overigens wordt in dit Arrest bepaald dat onder goederen in de zin van artikel 9 van het EEG-Verdrag waren moeten worden verstaan die 'op geld waardeerbaar zijn en als zodanig het Voorwerp van handelstransacties kunnen vormen'. Deze definitie heeft direct betrekking op kunstvoorwerpen.

Zal de ruimte om zowel uit particulier als uit museaal bezit voorwerpen te verkopen naar het buitenland gezien het bovenstaande dezelfde blijven of groter worden? Waar artikel 30 duidelijk is in de vrijheid van het economisch verkeer van goederen, zullen eigenaren van voorwerpen die niet op de lijst behorend bij de Wet tot Behoud van Cultuurbezit figureren, meer van zowel dit artikel als van het artikel 36, dat 'discriminerende uitzonderingen' toestaat, gebruik kunnen maken.

De spoedprocedure voor plaatsing op de lijst, waarin de wet voorziet, zal in het licht van artikel 39 én 36 gemakkelijker dan voorheen worden uitgelegd als een economisch beschermende maatregel en eigenaren naar het Hof doen stappen. Er dient, gezien het economisch vrije verkeer van goederen, ook rekening te worden gehouden met een grotere economische exploitatie van de wet. De mogelijkheid om, via een 'hard aanbod vanuit het buitenland', de minister te dwingen over de aankoop van het betreffende voorwerp in onderhandeling te treden, zal met andere woorden meer kunnen worden aangegrepen. Het wordt derhalve tijd om over een substantieel rijksaankoopfonds na te denken.

3 EEN EUROPESE MUSEUMKAART?

Al in gesprekken met de British Museum Association is vanuit de Stichting Museumjaarkaart getracht over de Nederlandse grenzen heen te komen tot een samenwerkingsvorm op het terrein van museumkaarten. Vooral nu met de invoering van de Interne Markt het kapitaal- en deviezenverkeer vrij zal zijn, dient in dit verband te worden stilgestaan bij de mogelijkheden en onmogelijkheden van zo'n internationale samenwerking.

In geval van de Museumjaarkaart gaat het om een financiële regeling. De Stichting betreft de gelden uit de verkoop van museumjaarkaarten en keert deze gelden vervolgens aan de musea uit via een verdeelsleutel. Het museum dat het grootste aantal individueel betalende bezoekers heeft, krijgt de hoogste uitkering.

Er bestaan plannen om de MJK in plaats van een gratis-entree-kaart een reductiekaart te laten worden. In principe bestaat slechts één boven-nationale, dus ook op Europees niveau geldige, museumkaart: de aan het lidmaatschap van de ICOM verbonden Carte d'Identité, die echter alleen bij de grotere/grote musea wordt geaccepteerd. Deze kaart is relatief veel duurder dan de MJK en wordt derhalve in Nederland mondjesmaat gekocht, meest uit hoofde van een museaal beroep. Een samenwerkingsvorm tussen ICOM en SMJK is in principe steeds meer mogelijk wanneer Europa '92 een feit is.

Tot nu toe is het traject van de internationale verdeling van gelden de grootste hinderpaal geweest. Het is vrijwel onmogelijk om geldstromen te genereren naar buitenlandse musea vanuit Nederland. In de meeste lidstaten zijn ook andere museale infrastructures, waardoor een Nederlandse verdeling van gelden niet internationaal kan worden toegepast. De gedachte om bestaande kaarten te verenigen in één Europese museumkaart wordt in Nederland als realiseerbaar beschouwd. Een mogelijk scenario zal op de komende ICOM-conferentie te Den Haag (aug./sept.) worden besproken.

Een ook op Europees niveau beschouwd punt zal in dit onderzoek een belangrijke rol spelen. Het Bulletin van de Europese Commissie geeft dit in de volgende bewoordingen weer: "Zij wenst haar beleid ten behoeve

van het erfgoed (...) in andere vormen uit te breiden, door eveneens steun te verlenen aan de in de Gemeenschap gedane inspanningen met het oog op de conservering, de activering en de exploitatie van toeristische doeleinden van de culturele rijkdommen van gisteren en vandaag, zoals die in musea, kunstkabinetten, schilderijenverzamelingen (...) is te vinden". (Deze tamelijk willekeurige en merkwaardige opsomming van zaken is inherent aan het in de inleiding vermelde taalgebruik.)

Zoals hieronder in het hoofdstuk 'Gevolgen van het museumbestel' aan de orde zal komen, verdient deze los van het vrije kapitaal- of dienstverkeer vermelde toeristische exploitatie van cultuur extra aandacht. De musea zullen er niet rustiger op worden. Een door het Europa van '92 aangewakkerd museumbezoek zal echter in het voordeel zijn van een Europese museumkaart.

4 DE OPLEIDING IN DE RESTAURATIESECTOR

Het behoud van het erfgoed vormt, zo stelt de Commissie van de Europese Gemeenschappen, één van de voornaamste pijlers van de communautaire actie in de culturele sector.

Een belangrijk aspect daarvan vormt de gespecialiseerde beroepsopleiding in de restauratie en het werkgelegenheidsbeleid daarin. De Commissie ziet een beleid voor zich waarin docenten en studenten tussen de verschillende Europese centra worden uitgewisseld.

In het kader van de culturele samenwerking tussen Afrikaanse landen, het Caraïbische gebied en de Stille Oceaan (ACS), die de overeenkomst van Lomé hebben ondertekend, en de EG is de Gemeenschap voornemens om de opleiding van Afrikaanse studenten in de restauratieberoepen te steunen. Dit beoogt niet alleen het behoud van onroerende monumenten. De Commissie treft voorts maatregelen met het oog op de communautaire financiering van de opleiding om de mobiliteit van specialisten in het nieuwe vak "wetenschap voor (van of t.b.v.?) kunstwerken" (5).

Deze feiten zijn in dit kader vermeldenswaard. De consequenties van een en ander zijn nog volstrekt onduidelijk. Op zich zou een uitwisseling van docenten en studenten in de restauratieberoepen met betrekking tot de roerende voorwerpen, zoals wij die in Nederland kennen in de vorm van de Stichting Opleiding Restauratoren en in samenwerking met musea de Stichting Provinciaal Restauratie-atelier Limburg, waardevol kunnen zijn.

Het betreft hier opleidingsmogelijkheden met een reikwijdte van schilderijen, beelden tot de zgn. natuurlijke polymeren (hout, textiel). In geval van uitwisseling kan worden gesproken van een op zich gunstige ontwikkeling, die alleen maar ten goede kan komen van de deskundigheid van Nederland en daarbuiten en het te behouden erfgoed.

Iets anders zou een zich op grond van artikel 32 en 48 voltrekkend vrij verkeer van personen zijn in de restauratie in Nederland. Deze opleidingen zijn juist opgezet om de Nederlandse restauratorische deskundigheid in verband met het te behouden erfgoed op te vijzelen. Het geven

van een opleiding aan ingezetenen van lidstaten, die vervolgens na de opleiding huns weegs door Europa gaan, zou neerkomen op een 'outflow' van verworven deskundigheid. Vooral als de beperkte plaatsen voor studenten voor een deel worden bezet door deze deelnemers. De toelatingseisen voor de opleidingen in Nederland zijn, in vergelijking met goede, gelijkwaardige opleidingen in het buitenland, voor zover valt na te gaan, wat lager en zouden dus, ook vanwege te verlenen Nederlandse studiebeurzen, uitnodigend kunnen werken.

De laatste jaren is in de Nederlandse professionele restauratorische wereld, met name die in overheidsdienst, de behoefte ontstaan om alleen door overheid erkende restauratoren op het behoud van het belangrijkste cultuurbezit te zetten. Enigszins naar analogie van de Franse situatie. Het Louvre en les Musées de France kunnen een soort kwalificatie aan restauratoren afgeven. Alleen restauratoren die een dergelijke 'onderscheiding' hebben, kunnen restauraties ten behoeve van het bezit van Franse musea uitvoeren.

Een concurrentie tussen Nederlandse en buitenlandse restauratoren, zowel in Nederland als van buitenaf, zal neerkomen op een kwalificatiestrijd, vergelijkbaar met die er sedert kort gaande is in Nederland, maar dan tussen Nederlandse restauratoren.

5 GEVOLGEN VOOR HET MUSEUMBESTEL

Welke consequenties kan het bovenstaande nu voor het museale bestel in Nederland hebben?

Allereerst lijkt het vrije verkeer van goederen de mogelijkheid te openen om het internationale bruikleenverkeer te intensiveren. Los van de ontwikkelingen op Europees niveau wordt er al sinds enige tijd in deze richting gedacht. Het verbeteren en vergemakkelijken van het bruikleenverkeer is een veelbesproken onderwerp in het museale circuit. Er bestaan ook plannen om de musea voor moderne kunst interessanter te maken door op grote schaal onderling stukken voor korte of langere tijd uit te wisselen. Een tijdelijke herverdeling maakt de musea misschien boeiender voor een groot publiek. Het vervallen van de verzekeringsplicht en het aanvaarden van aansprakelijkheid bij schade of verlies van de bruiklenen door het bruiklenende museum zijn in dit opzicht doorslaggevende beslissingen. Tegenover de grotere financiële risico's staat een versoepeling van het bruikleenverkeer en het vervallen van de betaling van de hoge verzekeringspremies. In EG-verband zou het wegvallen van de interne Europese douanekosten voor in- en uitklaring in het geval van bruikleengeving heilzaam kunnen werken.

Ten tweede dient op deze plaats te worden gewezen op de mogelijkheid om een subsidie te verkrijgen vanuit het EG-budget met betrekking tot culturele doeleinden (6 miljoen Ecu). Als een tentoonstelling een Europese strekking heeft (naar onderwerp en locatie) kan in de totstandkoming steun worden verleend.

Rekening met de mogelijkheid dat speciaal op Nederland toegesneden tentoonstellingen in lidstaten zouden kunnen worden gesubsidieerd door een Nederlandse overheid, kan op die basis een verlevendiging van het tentoonstellingsverkeer plaatsvinden.

Het tentoonstellingsbeleid in Nederland zal de komende jaren op één punt een verandering ondergaan. De Indemniteitsregeling zorgt voor het

wegvallen of substantieel verminderen van de verzekeringspremies, hoewel alleen in geval van toptentoonstellingen georganiseerd door en in rijksmusea. Voor de niet-rijksmusea zal het wegvallen van de verzekeringsplicht voor rijksbruiklenen stimulerend kunnen werken op het houden van tentoonstellingen.

Het zou tever voeren om in de sector museale beroepen een toename van ingezetenen van lidstaten te verwachten. Dit ligt trouwens meer op het onderzoeksterrein van Europa '92 en het onderwijs. Gemeld kan worden dat de draagwijdte van artikel 48 EEGV, dat een uitzondering op het fundamentele beginsel van het vrije verkeer en non-discriminatie van werknemers in de Gemeenschap maakt, wordt beperkt tot wat strikt noodzakelijk is met het oog op de belangen in de lidstaten. Met betrekkingen in overheidsdienst is dit het geval. De betrekkingen die deelneming aan de uitoefening van overheidsgezag inhouden en die werkzaamheden omvatten tot bescherming van de algemene belangen van de staat of van andere openbare lichamen, mogen worden beschermd. Bij de betrokken functionaris wordt dan een bijzondere band van solidariteit ten opzichte van de staat verondersteld. Op grond van de arresten van het Hof zou kunnen worden geconstateerd dat lidstaten ook personen uit andere lidstaten moeten toelaten tot museale beroepen omdat zij niet zulke verantwoordelijkheden zullen dragen dat alleen nationale onderdanen in aanmerking voor deze beroepen komen. De vacatures bij de musea zullen dan ook door 'buitenlanders' moeten kunnen worden ingevuld.

Artikel 128 EEGV bepaalt dat de Raad algemene beginselen vaststelt voor de toepassing van een gemeenschappelijk beleid met betrekking tot de beroepsopleiding. Door de toegang tot de beroepsopleiding kan het vrije verkeer van personen in de hele Gemeenschap worden bevorderd. De voorwaarden voor de toegang tot het beroepsonderwijs worden dus door het Gemeenschapsrecht bestreken.

Dat de kunsthistorische of historische studierichtingen of de Reinwardtakademie vanaf '92 opeens vanwege, mogelijk door de Interne Markt veroorzaakte, toename van museale activiteiten kunnen gaan rekenen op grotere aantallen studenten uit lidstaten, die graag in de Nederlandse

museale sector werkzaam zouden willen zijn, lijkt niet voor de hand liggend. Eerder is een dergelijk feit een neveneffect van een sowieso groeiend aantal studenten uit lidstaten.

Ten aanzien van de behoudsfunctie van het museum het volgende. Zoals gesteld in het hoofdstukje 'Incidentele subsidies' zullen subsidies voor het behoud van voorwerpen naar alle waarschijnlijkheid, eenmaal op wettelijke basis en toegespitst op de betekenis of waarde in een context van het nationale erfgoed, het Nederlandse cultuurbezit voor het grootste deel ten goede blijven komen. De deskundigheid van restauratoren zal door de reeds tot stand gekomen opleidingen en door uitwisselingen met lidstaten kunnen groeien. Ook het aantal restauratoren zal toenemen. Zowel financieel als in tijd gemeten zijn er enorme, eigenlijk niet te kwantificeren achterstanden in het restauratiewerk ten behoeve van het museale bezit. Van een echte leniging van de nood zal dus weinig terechtkomen. Een beroep op het bovengenoemde Europese budget (waarin, naar verluid wordt, ook de restauratie van het Parthenon wordt bekostigd) zou ook hier voor de hand liggen.

De verzamelfunctie van de musea zal vanwege Europa '92 op meerdere punten een verandering kunnen ondergaan. Van het vrije verkeer van goederen, waaronder ook de vrije verkoop van kunst-/cultuurvoorwerpen, valt te verwachten dat een groter aanbod van voorwerpen aan musea zal plaatsvinden. Of daarmee de prijzen zullen gelijk blijven, dalen of stijgen is onduidelijk. Naar analogie van wat er zich de laatste jaren in de veilingwereld heeft afgespeeld, zullen belangrijke voorwerpen in prijs kunnen gaan stijgen omdat meer gegadigden nu op deze voorwerpen gaan letten.

In Nederland vervullen enkele fondsen ten behoeve van museale verkopen een centrale functie in het museale verzamelbeleid. De onder meer vanuit het Prins Bernhardfonds, dat op zijn beurt weer gelden bekomt uit de Nationale Sporttotalisator, gefourageerde Vereniging Rembrandt besteedt jaarlijks zo'n 1,5 à 2 miljoen gulden aan de ondersteuning van die aankopen. Onduidelijk is of deze Vereniging in de toekomst juri-

disch kan worden aangesproken op een kartelvorming, waarin ze door alleen Nederlandse musea te helpen andere musea van lidstaten discrimineert (artikel 85 e.v. van EEGV). Gezien het feit dat de Vereniging statuten heeft kan ze tot op een zekere hoogte (maar welke na '92'?) haar eigen beleid bepalen.

Daarnaast vormt de tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea een belangrijke rol bij de aanvulling van museale collecties van niet-rijksmusea. Het gaat in dit geval om een tijdelijke regeling omdat nog niet duidelijk is of de gelden 'bij regeling' of 'krachtens wetsvoorstel' worden bekostigd. Aangezien deze rijkssubsidieregeling, die waarschijnlijk een wetsbekrachtiging krijgt, is afgestemd op een nationaal te voeren beleid, d.w.z. bepaalde musea kunnen in het perspectief van de collectie-opbouw en -verdeling in Nederland aankoopgeld verdienen, zal evenals voor de voorgenoemde subsidieregeling het geld grotendeels ten goede moeten kunnen blijven komen aan de Nederlandse musea.

Geheel apart staan de op de rijksbegroting vermelde (i.c. de begroting van de Rijksdienst Beeldende Kunst) gelden ten behoeve van de rijksaankopen hedendaagse kunst. De mogelijkheid bestaat dat vanuit museaal/inhoudelijke overwegingen Europese kunst in Nederland steeds meer zal worden aangekocht. De besteding van deze gelden, waarmee tot nu toe alleen Nederlandse hedendaagse kunst is aangeschaft, zou in dezelfde richting kunnen gaan. Maar evenzeer zou de gerichtheid op de Nederlandse kunstenaar kunnen blijven bestaan. Artikel 59 EEGV zou in dit geval ook van toepassing kunnen zijn. Een kunstenaar uit een lidstaat kan qua nationaliteit, of hij nu in of buiten Nederland verblijft, worden gediscrimineerd in het rijksaankopenbeleid. Beleidsmatige overwegingen van de RBK blijven echter bepalend voor wel of geen aankoop.

6 CONCLUSIE

De gevolgen van de Interne Markt voor de museale regelgeving en, wat ruimer, het museale bestel in Nederland, zijn niet direct in zuiver zwarte (negatieve) of zuiver witte (positieve) velden van integratie te beschrijven. Er zijn nog onduidelijke afbakeningen tussen het Europa van '92 en het Nederlandse museumbestel en zijn regelgeving. Qua identiteit zou de Nederlandse museale regelgeving overeind kunnen blijven, daarbij geholpen door een, in de reikwijdte van haar criteria duidelijk op het nationale element toegesneden, wettelijke onderbouwing. Omdat binnen de Europese uitgangspunten ruimte wordt gelaten voor een nationaal beleid dient ook vanuit deze optiek de betreffende steunmaatregelen hard gemaakt te worden, d.w.z. zoveel mogelijk toegespitst te zijn op het nationale erfgoed, de nationale musea, de nationale oriëntatie van moderne kunst, de nationale collectievorming e.d. Omdat vanuit het Europees recht juridische zaken op de korrel worden genomen kan deze nationale argumentatie een tegenwicht bieden. Wellicht moet een uitzondering worden gemaakt in geval van de tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst.

In gevallen waarin een beroep kan worden gedaan op Nederlandse steunmaatregelen kan het nooit zo zijn dat een lidstaat-instelling omdat zij een lidstaat-instelling is en dus niet gediscrimineerd mag worden, een subsidie dient te ontvangen. Kwaliteitscriteria die een ondersteuningsbeleid operabel maken, blijven doorslaggevend.

Mogelijke positieve gevolgen van de Interne Markt zijn aanwijsbaar: uitwisseling van restauratorische deskundigheid, intensivering van het bruikleenbeleid en tentoonstellingsverkeer en de mogelijkheid van subsidiëring op Europees niveau. De handhaving van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit, die zelfs voor eventuele Europese criteria toonaangevend kan zijn, is een duidelijk positief gegeven.

Joost Willink

Rijksdienst Beeldende Kunst
Postbus 30450
2500 GL 's-Gravenhage

NOTEN

1. Interimrapport Interne Markt en Cultuur, RU Utrecht, 1989, p. 7.
2. Interimrapport Interne Markt en Cultuur, RU Utrecht, 1989, p. 40/41.
3. Zie hiervoor: Regels betreffende enkele aspecten van het specifieke cultuurbeleid (Wet op het Specifieke Cultuurbeleid, Tweede Kamer, nr. 20987, nr. 3 1988/89, Memorie van Toelichting, p. 13/14.
4. Ik baseer me hier op hoofdstuk II, 'Les Biens Culturels' uit het rapport, opgesteld door het Franse Ministerie van Cultuur, in het kader van de operatie 'La mission Europe'.
5. Zie Bulletin van de Europese Gemeenschappen, Supplement 4/87.

Bijlage

Overzicht regelingen behoud cultuurbezit landen Europese Gemeenschap

Land	A	B	C	D
België	o			
Denemarken				o
Engeland				o
Frankrijk			o	
Griekenland				o
Italië		o		
Luxemburg	o			
Nederland		o		
Noorwegen			o	
Oostenrijk				o
Portugal	geen informatie voorhanden			
Spanje		o		
West-Duitsland				o
Zweden			o	
Zwitserland	o			
Ierland	o			

A Geen restricties voor uitvoer.

B Geen uitvoer toegestaan van geregistreerd Nationaal Erfgoed; overige voorwerpen mogen met officiële toestemming worden uitgevoerd.

C Voorwerpen van welk belang dan ook mogen, mits voorzien van een officiële vergunning, worden uitgevoerd.

D Uitvoer is toegestaan tenzij de Staat/nationale musea/nationale instellingen kenbaar maakt(en) het voorwerp te willen verwerven.

Bron: K. Conru, Towards 1992, NACF Magazine 1988, no. 38, pp. 17-25.

BIJLAGE 1

=====

De Commissie Cultuurbeleid en Interne Markt is voor een periode van 4 jaar ingesteld door de Directeur-Generaal voor Culturele Zaken van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (Instellingsbesluit: DGCZ.U.3775, d.d.28 juli 1988)

De Commissie heeft tot taak:

- het initiëren van oriënterend onderzoek naar de gevolgen van communautaire acties voor de culturele sector;
- het coördineren en begeleiden van onderzoek;
- het naar aanleiding van haar bevindingen formuleren van voorstellen aan de Directeur-Generaal Culturele Zaken.

De Commissie bestaat uit de volgende personen:

Als externe deskundigen:

Dr. H.H.G. Post

R.M. Vrij

Mr. W. Wanrooy

Voor het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. Withaar, voorzitter

Mr.drs. S.M. Gimbrère, secretaris

Drs. P.J.C. Mulder

BIJLAGE 2

=====

In het kader van het onderzoek naar de mogelijke gevolgen van de Europese eenwording voor de culturele sector zijn de volgende publicaties verschenen:

- * "De Europese Gemeenschappen en Cultuurbeleid, een juridische analyse" door mr. J.M.E. Loman, prof.dr. K.J.M. Mortelmans en dr. H.H.G. Post (Rijksuniversiteit Utrecht), Zeist, 1989.
- * "Nederlands Cultuurbeleid en de Europese Gemeenschappen, een beleidsverkenning" door drs. B. Tromp, Zeist, 1989.

Voorts zijn onder de verzameltitel "NEDERLANDS CULTUURBELEID EN EUROPESE EENWORDING" de volgende deelonderzoeken verschenen:

- * BOUWKUNST EN MONUMENTENZORG door dr.N.J.M. Nelissen en drs. C.L.F.M. de Vocht
- * MUZIEK EN DANS, door H.O. van den Berg en M. van Gemert
- * LETTEREN, door drs. J. Honout
- * TONEEL, door mr. J. Jong
- * BEELDENDE KUNST, door drs. R. Fuchs
- * FILM, door W. Verstappen
- * AMATEURISTISCHE KUNSTBEOEFENING EN KUNSTZINNIGE VORMING, door H.J.M. Mali
- * MUSEA, door drs. R.J. Willink
